

A HAZAI REGIONÁLIS GAZDASÁGTAN ÉS TÁRSADALMI KÖRNYEZETE

Nemes Nagy József

A regionális gazdaságtan határtudomány. Elméleti—szemléleti alapjait, fogalmait, eszközeit—módszereit alapvetően a nevében szereplő két diszciplínából meríti, a duális jelleg ugyanakkor esélyt teremt a visszahatásra is: a regionális (térbeli) nézőpont megjelenítésére a közgazdaságtanban, a közgazdasági szemlélet, problematika bevitelére a területi tudományokba. (Kár, hogy ezek szükségességéről, hasznáról leginkább csak a regionalisták vannak meggyőződve.) A határtudományi karakter következtében a regionális gazdaságtan teljességében nem sorolható be az említett két nagyobb diszciplína egyikébe sem, ahhoz ugyanakkor, hogy saját lábán megállni képes, önálló tudományként műveljük, mindkét oldalról masszív alapokra van szükség. Vita tárgya lehet, hogy nálunk ezek az alapok mennyire szilárdak, illetve labilitásuk milyen következményekkel jár. Az biztos, hogy a letisztult elméleti bázis, a törvényszerűségek (paradigmák) hiányát én inkább a regionális tudomány oldalán érzem, a közgazdaságtudományból több ilyen építőköve emelhető át. Erről az oldalról azonban — s ezt felerősíti a hazai regionális kutatások erőteljes alkalmazás(főként tervezési)-orientáltsága — a konkrét társadalmi körülmények szélsőséges torzulásai tették alapjaiban kérdésessé a diszciplína „tudományosságát”.

Miről van ez utóbbi esetben szó? Arról a rendszerspecifikus alapkérdésről — mely érthetőbben megfogalmazható sarkítva, mint árnyaltan —, hogy a „*létező szocializmus*” gazdasága nevezhető-e egyáltalán gazdaságnak? A hazai regionális gazdaságtan (s talán a közgazdaságtan más részei is) összes tehetségével, jószándékával, erőlködésével együtt az elmúlt évtizedekben abban a csapdában vergődött, hogy — mi más tehetett volna — alapvető közgazdasági fogalmakkal operálva próbálta leírni, magyarázni a társadalom gazdaságnak nevezett alrendszerét, miközben ezek a fogalmak (kategóriák) a valóságban nem, vagy csak „szimulálva”, művi, torzított formában léteztek és mozgásfolyamataikat alig-alig irányították immanens gazdasági hatótényezők, törvények, hanem sokkal inkább gazdaságon kívüli tényezők, az ideológia, a politika, a hatalmi, szervezeti szempontokat érvényesítő, titkos és szemérmetlen alkufolyamatok, lobbizások. (A gazdaságnak bizonyos szegmensei — ugyancsak sok szempontból torzult formában, nem egyszer jogi, törvényi legalitás keretein kívül — a múltban is felmutattak gazdasági jegyeket. Így mindenekelőtt az ún. második gazdaság, a háztáji és kisegítő tevékenységek, a magánszektor. Az ezekről rendelkezésre álló — igaz kezdetleges és hézagos — vizsgálati eredmények ebből következően rejthetnek metodikai és prognosztikai elemeket, ötleteket a jövőre tekintve is.)

Az említett mechanizmusnak, alapdetermináltságnak jól megragadható a „területi” tükörrképe, vetülete is: a gazdaság (de lényegében az egész társadalom) térbeli szerveződését, térfolyamatait e mechanizmusokon keresztül „területen kívüli” és „területek feletti” erők, szempontok orientálták, irányították. A gazdasági térszerkezet változásai látszólag ugyan „területi” folya-

matok voltak, de a valóságban a tér (de mondhatnám az egyént, a települést, a térséget is) oldaláról alig befolyásolható, véletlen, területi hatásaiban át nem gondolt következmények (lásd a gyakran emlegetett ágazati szemléletet).

A jövőben mindezért a társadalmi rendszerben bekövetkező — bizonyára ellentmondásokkal teli — változások hozhatják a regionális gazdaságtant, mint tudományt is olyan helyzetbe, hogy esélye legyen a valóságos magyarázó jellegű összefüggések feltárására oly módon, hogy saját tárgyát, fogalmait, *a teret és a gazdaságot* elemzi, vizsgálja. (A múlt területi gazdasági folyamatoknak megértéséhez, magyarázatához elsődlegesen a politikai—hatalmi mechanizmus vizsgálatában van a kulcs.)

A változó társadalmi—gazdasági körülmények a regionális gazdaságtan jónéhány alapfogalmában, irányzatában hangsúlyeltolódást, esetenként éles fordulatot kényszerítenek ki. Ilyen fogalmi hangsúlyeltolódás példaként említhetem azt, hogy a regionális gazdaságtan, a regionális gazdaságpolitika olyan korábbi központi fogalma és problémaköre, mint a gazdaság (elsősorban az ipar) *telepítése* helyébe a *település, terjedés* fogalma kerül.

A gazdaság változó szervezeti, tulajdoni, irányítási jegyei hatására a *makroregionális* közelítés dominanciája eltűnik (vagy legalábbis tartalmában alapvetően módosul), s a *mikroregionális* közelítés kerülhet előtérbe. A makro—mikro közelítés szembeállításakor érdemes azonban egy rövid kitérőt tenni s felhívni a figyelmet egy sajátos *paradoxonra*. Ha a regionális gazdaságtan, mint tudomány vagy akár a gazdaságpolitika oldaláról tesszük mérlegre a mikroregionális problémák előtérbe kerülésének várható trendjét, egyértelmű az, hogy tudományos érdeklődésre nem elsősorban egy-egy gazdálkodó egység (új magángazdaság, kisvállalkozás) tarthat számot, hanem az ezekből felépülő *új makroszerkezet*, a sok kis egység térbeli szerveződése, viselkedése, mint tömegjelenség (stochasztikus jellegű térfolyamat) tudományos elemzése. Ebből az is következik, hogy a tudomány eredményeire igényt tartó — s ezért azt finanszírozó — társadalmi szereplő a jövőben is elsődlegesen az *állam* (a központi és helyi államigazgatás, önkormányzat) lehet, valamint a kisservezeteket *integráló* intézmények (pl. érdekszövetségek), illetve a legnagyobb *cégek, bankok* (lásd: a világcégek kutatási, tervezési hátterét). Az egyes kisgazda, a vegyesbolt tulajdonosa sehol sem a regionális gazdaságtan eredménytelenségétől szenved, nem abból gazdagszik meg (vagy legalábbis nem tud róla).

Amint a fenti néhány gondolatból kitűnik, alapjaiban új körülmények („talajviszonyok”) látشانak alakulni tudományunk körül. Ezek befogadására, az új kérdések megválaszolására ma még csak egyes elemeiben alkalmas a hazai regionális gazdaságtan, illetve az azt (és környékét) művelők apró csapata. Magam azonban esélyt látok arra, hogy — erőfeszítésekkel, új közelítésekkel és a *tudományág valóságos szellemi piacának* megteremtésével, ahol az érték hasznot hoz, a bővli az eladó nyakán marad — képesek leszünk a jövőben is értelmes és hasznos *szellemi* erőfeszítésekre, áruterelésre. E folyamat elindításához lökést adhat e szeminárium is, amelynek létrejöttéért a szervezőket köszönet illeti.